

ผลกระทบของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติต่อการบริโภคภาคเอกชนในประเทศ ช่วงก่อนและหลังการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19

โดย นางสาววัชรภรณ์ หวังพงษ์

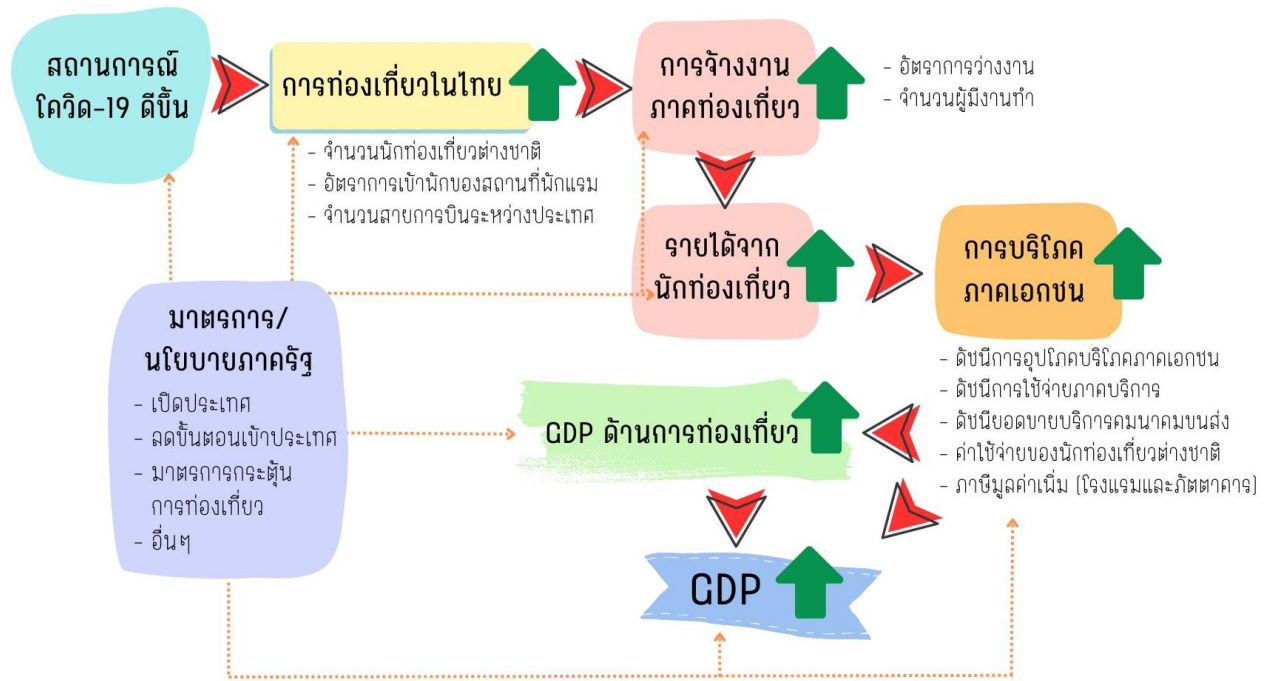
อุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยนับได้ว่าเป็นอุตสาหกรรมสำคัญที่สร้างรายได้หลายล้านล้านบาทต่อปีเข้าสู่ประเทศ ช่วยในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและพัฒนาสังคมในตลอดหลายปีที่ผ่านมา การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการจ้างงาน สร้างอาชีพให้กับประชาชนในหลายอุตสาหกรรม อาทิ อุตสาหกรรมโรงแรมและที่พัก อุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม อุตสาหกรรมขนส่งคมนาคม อุตสาหกรรมกีฬาและนันทนาการ ซึ่งช่วยให้เกิดการกระจายรายได้ไปสู่ชุมชน ลดความเหลื่อมล้ำ อีกทั้งมีส่วนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการขนส่งคมนาคม สาธารณูปโภค ระบบไฟฟ้า ระบบน้ำประปา เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับประชาชน นักท่องเที่ยว และเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวไทยประสบปัญหาในหลายๆ ครั้ง เช่น ความไม่สงบทางการเมือง ภัยพิบัติธรรมชาติ อุทกภัย การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 เป็นต้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์และความเชื่อมั่นต่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยวของผู้ประกอบการและนักท่องเที่ยว โดยในปี 2563 การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ทำให้หลายๆ ประเทศ มีมาตรการจำกัดการเดินทาง รวมถึงไทยที่ได้ประกาศปิดประเทศ เพื่อควบคุมการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส นักท่องเที่ยวไม่สามารถเข้าประเทศไทยได้ ส่งผลให้จำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติและรายได้จากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติลดลงมากกว่าร้อยละ 80 กระทบต่อเศรษฐกิจไทยหดตัวลงร้อยละ 6.1 จากปี 2562 แม้ว่าปัจจุบันยังคงมีผู้ติดเชื้อไวรัสโควิด-19 ในรายวัน แต่สถานการณ์การแพร่ระบาดในไทยและทั่วโลกได้เริ่มคลี่คลายลง โดยจำนวนผู้ติดเชื้อรายวันในไทยมีสัดส่วนลดลงประมาณ 1,000 - 2,000 คนต่อวัน ตั้งแต่ปลายเดือนพฤษภาคม - มิถุนายน 2565 เป็นต้นมา ประชาชนส่วนใหญ่ได้รับวัคซีนป้องกัน สร้างภูมิคุ้มกันต่อโรค ประกอบกับความรุนแรงของเชื้อไวรัสที่ลดลง ผู้ติดเชื้อไวรัสมีอาการของโรคที่ไม่รุนแรงถึงขั้นเป็นอันตรายต่อชีวิต อีกทั้งมาตรการความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มาตรการกระตุ้นการท่องเที่ยวของภาครัฐ และมติเห็นชอบของคณะกรรมการโรคติดต่อแห่งชาติที่ให้โรคไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 (Covid-19) เป็นโรคประจำถิ่น ตั้งแต่ 1 กรกฎาคม 2565 จึงทำให้นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติเกิดความมั่นใจและหันกลับมาท่องเที่ยวในประเทศไทยเพิ่มขึ้น

ในปี 2565 กองเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ได้สำรวจทัศนคติ ความพึงพอใจ และพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติที่เดินทางท่องเที่ยวในประเทศไทย (สิงหาคม - ธันวาคม 2565) พบว่า ความเชื่อมั่นของนักท่องเที่ยวชาวไทยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (ร้อยละ 80.00) เพิ่มขึ้นจากการสำรวจครั้งก่อนร้อยละ 20.20 สำหรับความเชื่อมั่นของผู้ประกอบการภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง (ร้อยละ 65.60) ส่วนนักท่องเที่ยวต่างชาติมีความพึงพอใจโดยรวมในระดับมากที่สุด (ร้อยละ 89.60) โดยมีความพึงพอใจต่ำสุดใน 3 ประเด็น คือ หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว และบริการขนส่งโดยสารสาธารณะ ตามลำดับ ซึ่งจะเห็นได้ว่านักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติมีความเชื่อมั่นและความพึงพอใจต่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยวของไทยเพิ่มขึ้นอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด จึงทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางมาท่องเที่ยวในไทยในช่วงปลายปี 2565 เพิ่มขึ้นอย่างมาก

อย่างไรก็ตาม ภาครัฐได้พยายามกระตุ้นการท่องเที่ยวผ่านมาตรการ โครงการต่างๆ เรื่อยมา เช่น Phuket Sandbox โครงการเราเที่ยวด้วยกัน การผ่อนคลายมาตรการในการเดินทาง การลดขั้นตอนการเดินทางเข้าประเทศ เป็นต้น และในวันที่ 1 กรกฎาคม 2565 ประเทศไทยได้มีการเปิดประเทศอย่างเต็มรูปแบบ นักท่องเที่ยวสามารถเข้าประเทศไทยได้โดยไม่ต้องกักตัว การผ่อนคลายมาตรการส่งผลให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้ามาในประเทศไทยเพิ่มขึ้น รายได้จากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติและการบริโภคภาคเอกชนเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งเป็นการช่วยฟื้นฟูเศรษฐกิจจากผลกระทบการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ให้เข้าสู่สภาวะปกติ

กรอบแนวคิด

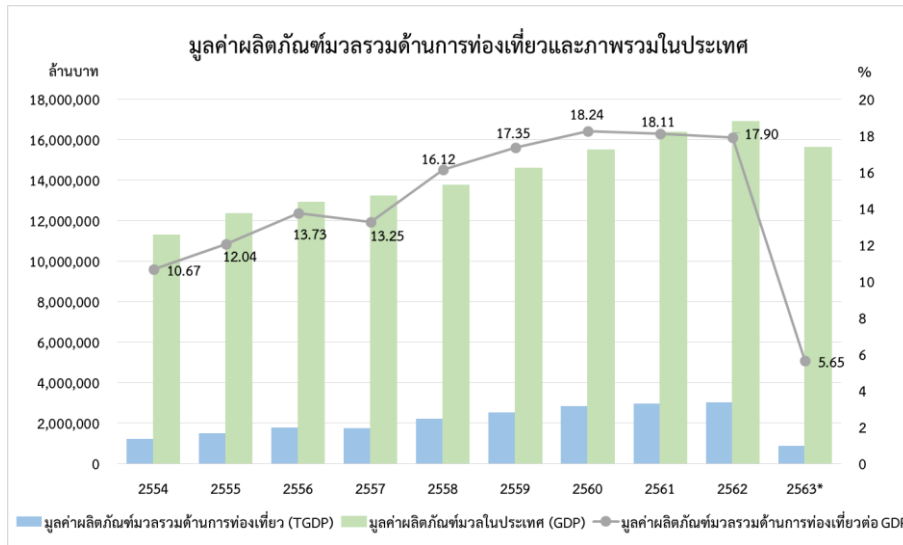
ในการศึกษาผลกระทบการท่องเที่ยวต่อการบริโภคในประเทศ ผู้จัดทำบทความแบ่งออกเป็น 3 ช่วง ดังนี้ ช่วงที่ 1 ปี 2562 - มีนาคม 2563 ซึ่งเป็นช่วงก่อนเกิดการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 และช่วงที่เริ่มพบผู้ติดเชื้อไวรัสโควิด-19 ก่อนที่ภาครัฐใช้มาตรการปิดประเทศ

ช่วงที่ 2 เดือนเมษายน 2563 - มิถุนายน 2565 เป็นช่วงวิกฤตโควิด-19 ประเทศไทยปิดประเทศ ไม่รับนักท่องเที่ยวต่างชาติ และปิดให้บริการห้างสรรพสินค้า สถานบันเทิง และต่อมาได้มีการผ่อนคลายมาตรการการเดินทางในบางส่วน และเปิดให้บริการสถานบันเทิงจำกัดเวลา

ช่วงที่ 3 เดือนกรกฎาคม 2565 เป็นต้นไป ช่วงที่ประเทศไทยเปิดประเทศอย่างเต็มรูปแบบ นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติสามารถเดินทางเข้าประเทศ โดยไม่ต้องกักตัว และขยายเวลาเปิดให้บริการสถานบันเทิง อีกทั้งประกาศให้โรคไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 (Covid-19) เป็นโรคประจำถิ่น

สถานการณ์อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของไทย

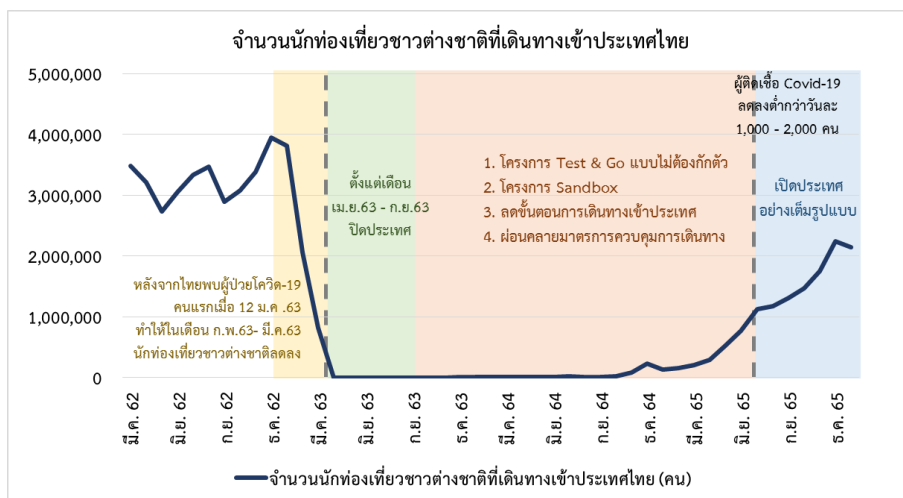
- มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมด้านการท่องเที่ยว

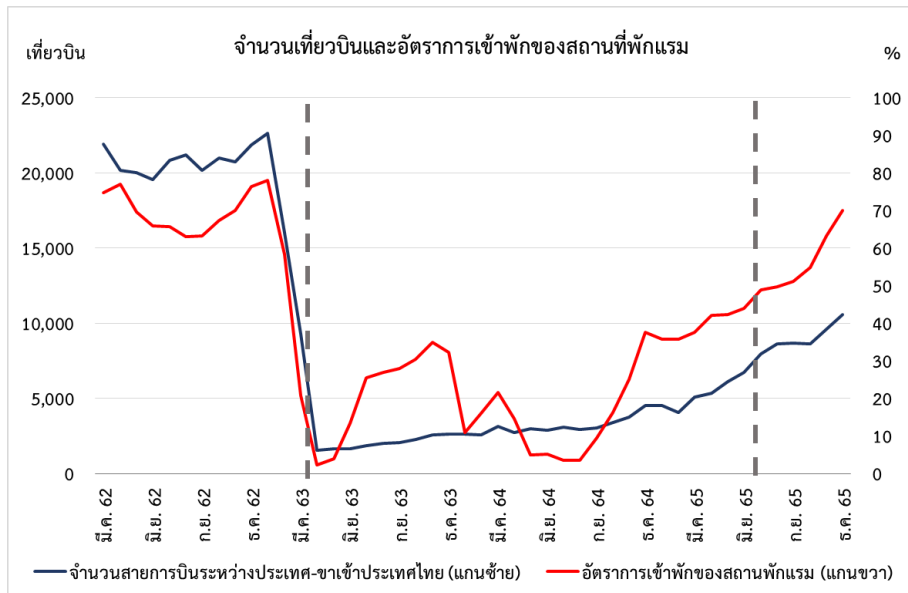
ที่มา: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา รวบรวมโดยผู้จัดทำบทความ

ประเทศไทยมีมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมด้านการท่องเที่ยวขยายตัวอย่างต่อเนื่อง โดยในปี 2562 ซึ่งเป็นสถานการณ์ก่อนเกิดการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมด้านการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อมอยู่ที่ 3.02 ล้านล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 17.90 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) มาจากรายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติ 1.91 ล้านล้านบาท และรายได้จากนักท่องเที่ยวชาวไทย 1.08 ล้านล้านบาท ซึ่งรายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติคิดเป็นเกือบ 2 ใน 3 จากรายได้จากนักท่องเที่ยวทั้งหมด แสดงให้เห็นว่าการท่องเที่ยวไทยพึ่งพาการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวต่างชาติเป็นหลัก ทำให้ในปี 2563 การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 มีการปิดประเทศ จำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติลดลงร้อยละ 83.20 จากปี 2562 รายได้จากนักท่องเที่ยวจากต่างชาติลดลงเหลือ 3.6 แสนล้านบาท มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมด้านการท่องเที่ยวและในประเทศหดตัวลง และมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมด้านการท่องเที่ยวต่อ GDP ลดลงเหลือร้อยละ 5.65

- สถานการณ์นักท่องเที่ยวต่างชาติ อัตราการเข้าพักของสถานที่พักแรม และจำนวนสายการบินระหว่างประเทศ

ที่มา: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา รวบรวมโดยผู้จัดทำบทความ

ที่มา: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, บริษัท ท่าอากาศยานไทย จำกัด (มหาชน) รวบรวมโดยผู้จัดทำบทความ

ช่วงที่ 1 ปี 2562 - มีนาคม 2563

ในปี 2562 ประเทศไทยมีนักท่องเที่ยวต่างชาติตลอดทั้งปีจำนวน 39,916,251 คน ซึ่งเป็นจำนวนปีที่มีนักท่องเที่ยวต่างชาติสูงสุด ขยายตัวจากปีก่อนร้อยละ 15 แต่การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ที่เริ่มขึ้นจากประเทศจีนเมื่อปลายปี 2562 ประเทศไทยได้พบผู้ติดเชื้อรายแรกเมื่อ 12 มกราคม 2563 ทำให้นักท่องเที่ยวต่างชาติในเดือนกุมภาพันธ์และมีนาคม 2563 ลดลงร้อยละ 43 - 76 เมื่อเทียบกับช่วงเวลาเดียวกันปี 2562 ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับอัตราการเข้าพักของสถานที่พักแรม และจำนวนสายการบินระหว่างประเทศ (ขาเข้า) ที่ลดลงอย่างรวดเร็ว โดยในเดือนกุมภาพันธ์และมีนาคม 2563 อัตราการเข้าพักของสถานที่พักแรมลดลงร้อยละ 27 - 72 และจำนวนสายการบินระหว่างประเทศลดลงร้อยละ 21 - 58 เมื่อเทียบกับช่วงเวลาเดียวกันของปี 2562

ช่วงที่ 2 เดือนเมษายน 2563 - มิถุนายน 2565

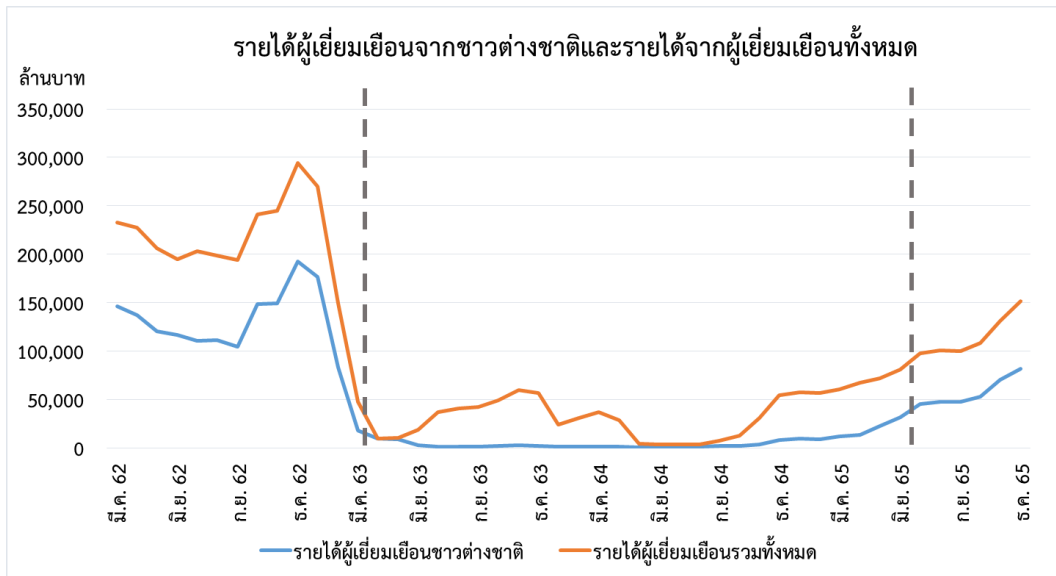
ตั้งแต่เดือนเมษายน - กันยายน 2563 ประเทศไทยปิดประเทศ ปิดห้างสรรพสินค้าและสถานบันเทิง ทำให้นักท่องเที่ยวต่างชาติไม่สามารถเดินทางเข้าประเทศได้ อัตราการเข้าพักของสถานที่พักแรม และจำนวนสายการบินระหว่างประเทศ (ขาเข้า) ลดลง ต่อมาได้มีการผ่อนคลายมาตรการควบคุมการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 เปิดรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ และกระตุ้นการท่องเที่ยวผ่านโครงการต่างๆ เช่น Phuket Sandbox เป็นต้น ส่งผลให้นักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้าประเทศไทยค่อยๆ เพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับจำนวนสายการบินระหว่างประเทศ (ขาเข้า) ที่เพิ่มขึ้น

ช่วงที่ 3 เดือนกรกฎาคม 2565 เป็นต้นไป

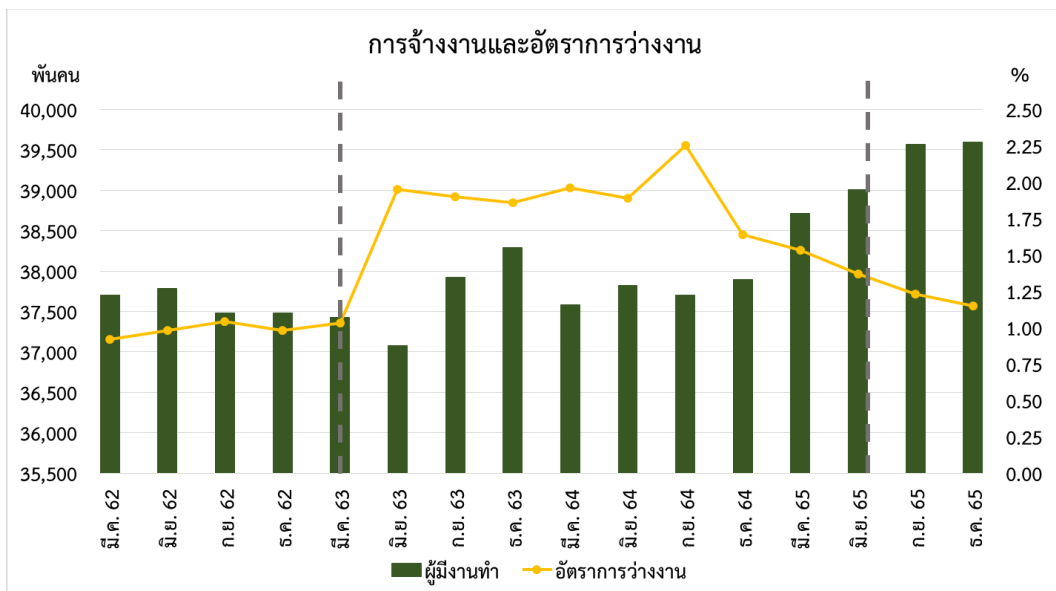
หลังจากประเทศไทยเปิดประเทศอย่างเต็มรูปแบบ และให้โรคไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 (Covid-19) เป็นโรคประจำถิ่น นักท่องเที่ยวต่างชาติ อัตราการเข้าพักของสถานที่พักแรม และจำนวนสายการบินระหว่างประเทศ (ขาเข้า) มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยตั้งแต่เดือนกรกฎาคม - ธันวาคม 2565 นักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้าประเทศไทยจำนวน 9,073,076 คน มากกว่าช่วงเวลาเดียวกันของปี 2564 ที่จำนวน 387,422 คน หรือคิดเป็น 22 เท่า ซึ่งสะท้อนถึงการฟื้นตัวของการท่องเที่ยว แต่เมื่อพิจารณาเทียบกับช่วงเวลาเดียวกันของปี 2562 (ก่อนเกิดการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19) ที่จำนวน 20,113,246 คน นักท่องเที่ยวต่างชาติฟื้นกลับมาเพียงร้อยละ 45 สำหรับอัตราการเข้าพักของสถานที่พักแรมเฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 56 และจำนวนสายการบินระหว่างประเทศ (ขาเข้า) ยังคงอยู่ในระดับต่ำกว่าช่วงเวลาเดียวกันของปี 2562

การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 มีผลกระทบต่อประเทศในทุกภาคส่วน ที่เห็นได้ชัดคือภาคการค้าและการบริการ จากข้อจำกัดด้านการเดินทางและการขนส่ง เพื่อควบคุมยับยั้งการแพร่ระบาด ทำให้เกิดการชะลอตัวของเศรษฐกิจทุกภาคส่วน อาทิ ภาคการผลิต การบริโภค การบริการ จากกำลังซื้อของผู้บริโภคที่ลดลง ปัญหาการชะงักงันของห่วงโซ่อุปทานของภาคการผลิตในหลายสินค้า และผลกระทบจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว การดำเนินการมาตรการของภาครัฐต่างๆ เพื่อกระตุ้นและฟื้นฟูเศรษฐกิจ จะส่งผลกระทบต่อการผลิต การบริการ การท่องเที่ยว การจ้างงาน รายได้ การบริโภคภาคเอกชน และการขยายตัวทางเศรษฐกิจ

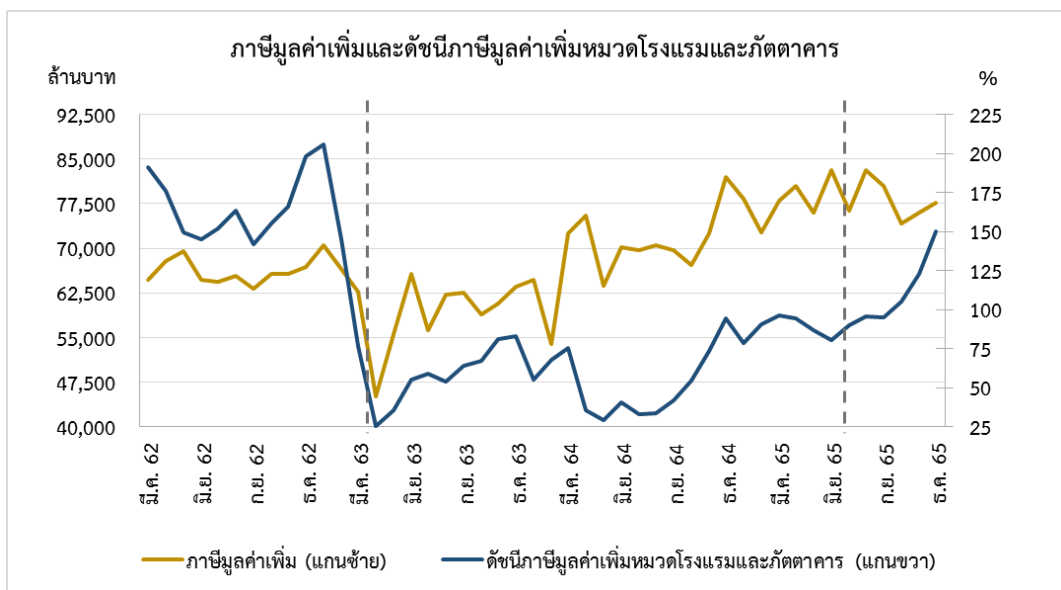
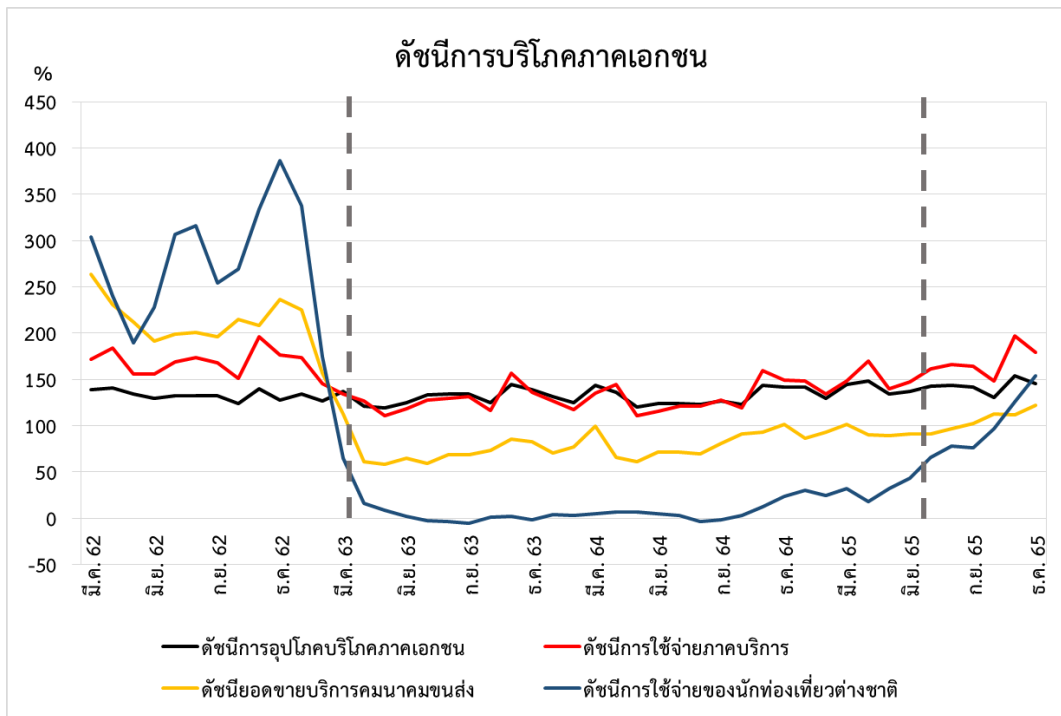
ผลกระทบต่อการทำงาน รายได้ การบริโภคในประเทศ และการจัดเก็บภาษีมูลค่าเพิ่ม

ที่มา: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา รวบรวมโดยผู้จัดทำบทความ

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ รวบรวมโดยผู้จัดทำบทความ

ช่วงที่ 1 ปี 2562 - มีนาคม 2563

รายได้ผู้เยี่ยมเยือนในปี 2562 รวมทั้งหมดประมาณ 2,727,903.84 ล้านบาท เป็นรายได้จากผู้เยี่ยมเยือนชาวต่างชาติประมาณ 1,646,144.75 ล้านบาท หรือคิดเป็น 3 ใน 5 ของรายได้ผู้เยี่ยมเยือนรวมทั้งหมด โดยในเดือนมกราคม 2563 ประเทศไทยพบผู้ติดเชื้อไวรัสโควิด-19 รายแรกของประเทศ ส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์และความเชื่อมั่นของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ทำให้ในเดือนกุมภาพันธ์ - มีนาคม 2563 รายได้ผู้เยี่ยมเยือนชาวต่างชาติลดลงร้อยละ 42 - 87 เมื่อเทียบกับช่วงเวลาเดียวกันปี 2562 ตามการลดลงของของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ อัตราการว่างงานอยู่ที่ประมาณร้อยละ 1 ดัชนีการบริโภคใช้จ่ายภาคบริการลดลงร้อยละ 9 - 22 ดัชนียอดขายบริการคมนาคมขนส่งลดลงร้อยละ 33 - 57 และดัชนีภาษีมูลค่าเพิ่มหมวดโรงแรมและภัตตาคารลดลงร้อยละ 22 - 60 เมื่อเทียบกับช่วงเวลาเดียวกันปี 2562

ช่วงที่ 2 เดือนเมษายน 2563 - มิถุนายน 2565

จากการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ทำให้นักท่องเที่ยวต่างชาติไม่สามารถเดินทางเข้าประเทศได้ รายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติลดลงร้อยละ 99 - 100 ผู้มีงานทำลดลง อัตราการว่างงานสูงขึ้นและสูงสุดในรอบ 10 ปี ถึงร้อยละ 2.25 ดัชนีการบริโภคภาคเอกชนภาพรวมปรับลดลง ดัชนีการใช้จ่ายภาคบริการ และ ดัชนียอดขายบริการคมนาคมยังคงอยู่ในระดับต่ำ และค่อยๆ เพิ่มขึ้น หลังจากที่เปิดประเทศ การผ่อนคลายมาตรการบางส่วนทำให้รายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติและดัชนีการบริโภคภาคเอกชนเพิ่มขึ้นตามการเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวต่างชาติ

การจัดเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มปรับลดลง โดยเฉพาะในเดือนเมษายน 2563 ลดลงมากกว่าร้อยละ 30 เมื่อเทียบกับช่วงเวลาเดียวกันปี 2562 และกลับมาเพิ่มขึ้นจากมาตรการช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนจากการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ทำให้มีการบริโภคภายในประเทศเพิ่มขึ้น แม้จะมีในบางเดือนที่ดัชนีภาษีมูลค่าเพิ่มหมวดโรงแรมและภัตตาคารลดลงจากการแพร่ระบาดในระลอกใหม่ แต่การจัดเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มโดยรวมยังอยู่ในระดับที่ใกล้เคียงช่วงก่อนเกิดโควิด-19

ช่วงที่ 3 เดือนกรกฎาคม 2565 เป็นต้นไป

การกลับมาของนักท่องเที่ยวต่างชาติหลังจากเปิดประเทศอย่างเต็มรูปแบบ ส่งผลต่อตลาดแรงงาน ทำให้จำนวนผู้มีงานทำเพิ่มขึ้น อัตราการว่างงานมีแนวโน้มลดลงอยู่ระหว่างร้อยละ 1.15 - 1.23 ในเดือนกรกฎาคม - ธันวาคม 2566 รายได้ผู้เยี่ยมเยือนชาวต่างชาติค่อยๆ เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยตั้งแต่เดือนกรกฎาคม - ธันวาคม 2566 มีรายได้ผู้เยี่ยมเยือนชาวต่างชาติประมาณ 345,152 ล้านบาท เพิ่มขึ้น 17 เท่า จากช่วงเวลาเดียวกันของปี 2564 แต่เมื่อเทียบกับช่วงเวลาเดียวกันของปี 2562 (ก่อนเกิดการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19) รายได้ผู้เยี่ยมเยือนชาวต่างชาติฟื้นกลับมาเพียงร้อยละ 42 เท่านั้น ในส่วนของดัชนีการบริโภคใช้จ่ายภาคบริการ ดัชนียอดขายบริการคมนาคมขนส่ง ดัชนีการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวต่างชาติ และการจัดเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง

สรุปและข้อสังเกต

การท่องเที่ยวของประเทศไทยมีมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมขยายตัวอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด เป็นอุตสาหกรรมหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการจ้างงาน สร้างรายได้สู่ชุมชน โดยในแต่ละปีจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น และในปี 2562 นักท่องเที่ยวต่างชาติมีจำนวนมากที่สุดถึง 39.9 ล้านคน สร้างรายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้าประเทศ 1.91 ล้านล้านบาท ส่งผลให้สัดส่วนรายได้จากการท่องเที่ยวของชาวไทยและชาวต่างประเทศทั้งทางตรงและทางอ้อมรวมเกือบร้อยละ 20 ของมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ

ปี 2563 เกิดการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 เศรษฐกิจโลกและเศรษฐกิจไทยเกิดการชะลอตัวในหลายๆ ประเทศ รวมถึงประเทศไทย มีมาตรการต่างๆ เพื่อควบคุมและป้องกันการแพร่ระบาด เช่น มาตรการจำกัดการเดินทาง มาตรการการปิดประเทศ เป็นต้น ทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติลดลงอย่างมาก รายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติลดลงเกือบร้อยละ 100 อัตราการว่างงานสูงขึ้นและสูงสุดในรอบ 10 ปี ดัชนีการบริโภคภาคเอกชน และดัชนีการใช้จ่ายภาคบริการลดลง ซึ่งกระทบต่อการจัดเก็บรายได้จากภาษีมูลค่าเพิ่มลดลง

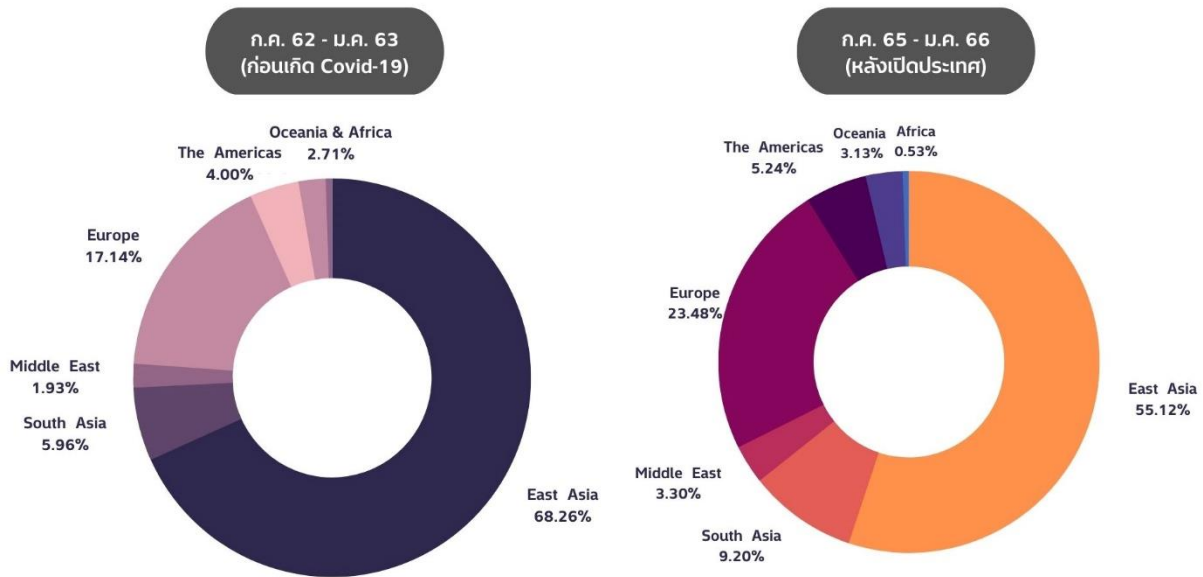
เมื่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 คลี่คลาย ภาครัฐผ่อนคลายมาตรการต่างๆ เปิดประเทศรับนักท่องเที่ยว ทำให้จำนวนและรายได้ของนักท่องเที่ยวต่างชาติค่อยๆ เพิ่มขึ้น สอดคล้องกับจำนวนเที่ยวบินและอัตราการเข้าพักของสถานพักแรมที่เพิ่มขึ้น อัตราการว่างงานมีแนวโน้มลดลงอยู่ในระดับต่ำ ส่งผลต่อดัชนีการบริโภคภาคเอกชน ดัชนีการใช้จ่ายภาคบริการ และการจัดเก็บรายได้จากภาษีมูลค่าเพิ่มเพิ่มขึ้น

การท่องเที่ยวมีความสำคัญและส่งผลกระทบต่อการเติบโตของเศรษฐกิจ ดังนั้น การกลับมาฟื้นตัวของจำนวนและรายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติ จะส่งผลกระทบต่อตลาดต่างๆ อาทิ ตลาดแรงงาน ตลาดสินค้าและบริการ รวมทั้งส่งผลต่อการใช้จ่ายและการบริโภคภาคเอกชน และการจัดเก็บรายได้จากภาษีมูลค่าเพิ่มให้เพิ่มขึ้น ทั้งนี้ ผู้จัดทำบทความจึงมีข้อสังเกต ดังนี้

1. ควรขยายตลาดนักท่องเที่ยวต่างชาติที่มีศักยภาพสูง เช่น นักท่องเที่ยวชาวตะวันออกกลาง ชาวอเมริกา และชาวยุโรป เป็นต้น ซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวต่างชาติในกลุ่มที่มีกำลังซื้อ ค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวต่อทริป และการกระจายตัวของนักท่องเที่ยวในแต่ละจังหวัดที่สูง

โดยในเดือนกรกฎาคม 2565 - มกราคม 2566 นักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางเข้าประเทศไทย หากแยกทวีปตามสัญชาติของนักท่องเที่ยว พบว่า นักท่องเที่ยวจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เดินทางเข้าประเทศไทยมากที่สุดร้อยละ 55.12 รองลงมาคือยุโรปร้อยละ 23.48 และเอเชียใต้ร้อยละ 9.20 เมื่อเทียบกับช่วงเวลาเดียวกันก่อนเกิดโควิด-19 (กรกฎาคม 2562 - มกราคม 2563) นักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางเข้าประเทศไทย 3 อันดับแรก ยังคงเป็นทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ยุโรป และเอเชียใต้ ตามลำดับ เช่นเดียวกัน แต่สัดส่วนนักท่องเที่ยวชาวยุโรปเพิ่มขึ้นอย่างมากจากร้อยละ 17.14 ในเดือนกรกฎาคม 2562 - มกราคม 2563 (ก่อนเกิดโควิด-19) เป็นร้อยละ 23.48 ในเดือนกรกฎาคม 2565 - มกราคม 2566 ซึ่งเป็นผลมาจากนักท่องเที่ยวรัสเซียที่ได้รับผลกระทบจากสงครามรัสเซีย-ยูเครน ทำให้ต้องพำนักในประเทศไทยนานขึ้น และสงครามดังกล่าวยังส่งผลให้ค่าเงินรูเบิลแข็งค่าเมื่อเทียบกับค่าเงินบาท ในทางกลับกันสัดส่วนนักท่องเที่ยวชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ลดลงจากร้อยละ 68.26 ในเดือนกรกฎาคม 2562 - มกราคม 2563 (ก่อนเกิดโควิด-19) เป็นร้อยละ 55.12 ในเดือนกรกฎาคม 2565 - มกราคม 2566 ลดลงร้อยละ 13.14 เนื่องจากในช่วงก่อนเดือนมกราคม 2566 นักท่องเที่ยวชาวจีนซึ่งเป็นสัดส่วนเกือบร้อยละ 30 ของนักท่องเที่ยวต่างชาติทั้งหมดก่อนเกิดโควิด ไม่สามารถเดินทางมาท่องเที่ยวในประเทศไทยได้จากการที่ทางการจีนยังคงบังคับใช้มาตรการเข้มงวดในการควบคุมและป้องกันการแพร่ระบาดของโควิด-19 อย่างไรก็ตาม ในเดือนมกราคม 2566 เป็นต้นไป จีนได้เปิดประเทศผ่อนคลายมาตรการการเดินทางและยกเลิกมาตรการกักตัวขาเข้า ทำให้นักท่องเที่ยวชาวจีนสามารถเดินทางเข้าประเทศไทยได้อย่างอิสระมากขึ้น โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้คาดการณ์แนวโน้มการฟื้นตัวของนักท่องเที่ยวชาวจีนในปี 2566 อยู่ที่ 7-8 ล้านคน จะทำให้ภาพรวมนักท่องเที่ยวต่างชาติเพิ่มขึ้นใกล้ 30 ล้านคน ซึ่งจะสามารถสร้างรายได้จากนักท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศรวม 2.38 ล้านล้านบาท ฟื้นตัวกลับมาได้ร้อยละ 80 ของสภาวะปกติในปี 2562

จำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางเข้าประเทศไทย (แยกตามทวีป)

ที่มา: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา รวบรวมโดยผู้จัดทำบทความ

10 ลำดับ นักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางเข้าประเทศไทยมากที่สุด

ก.ค. 62 - ม.ค. 63 (ก่อนเกิด Covid-19)			ก.ค. 65 - ม.ค. 66 (หลังเปิดประเทศ)			
จีน	6.38	ล้านคน	1	มาเลเซีย	2.04	ล้านคน
มาเลเซีย	2.62	ล้านคน	2	อินเดีย	8.65	แสนคน
เกาหลีใต้	1.18	ล้านคน	3	เกาหลีใต้	6.50	แสนคน
อินเดีย	1.13	ล้านคน	4	รัสเซีย	5.66	แสนคน
ลาว	1.10	ล้านคน	5	สิงคโปร์	5.55	แสนคน
ญี่ปุ่น	1.81	ล้านคน	6	ลาว	5.34	แสนคน
รัสเซีย	9.13	แสนคน	7	เวียดนาม	4.70	แสนคน
สหรัฐอเมริกา	6.87	แสนคน	8	สหรัฐอเมริกา	4.31	แสนคน
สิงคโปร์	6.45	แสนคน	9	อังกฤษ	3.99	แสนคน
ฮ่องกง	6.31	แสนคน	10	กัมพูชา	3.62	แสนคน

ที่มา: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา รวบรวมโดยผู้จัดทำบทความ

จะเห็นได้ว่าประเทศไทยมีการพึ่งพารายได้จากนักท่องเที่ยวชาวเอเชียตะวันออก และชาวจีนเป็นหลัก เมื่อประเทศจีนเกิดวิกฤตหรือประสบปัญหา จะส่งผลกระทบต่อรายได้ การบริโภคภาคเอกชน และการขยายตัวของเศรษฐกิจที่รุนแรง ดังนั้นเพื่อความมีเสถียรภาพของเศรษฐกิจ ควรขยายตลาดนักท่องเที่ยวในทวีป/ประเทศต่างๆ เช่น ตะวันออกกลาง อเมริกา ยุโรป ซึ่งมีค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวต่อทริปที่สูงกว่าประเทศจีนถึง 1.5 – 2 เท่า ให้มีสัดส่วนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น

ตารางที่ 1 ค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวและระยะเวลาพำนักเฉลี่ยของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ (แยกทวีปตามสัญชาติของนักท่องเที่ยว) ปี 2565

ทวีปตามสัญชาติของนักท่องเที่ยว	ค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว (บาท/คน/ทริป)	ระยะเวลาพำนัก เฉลี่ย (วัน)
เอเชีย	30,099	6.96
เอเชียตะวันออกเฉียงเหนือ	35,629	9.20
เอเชียตะวันออก	28,482	6.90
เอเชียใต้	37,572	7.24
อาเซียน	23,717	5.37
ยุโรป	47,553	16.18
อเมริกา	61,520	14.00
แอฟริกา	48,244	11.32
ตะวันออกกลาง	86,597	15.41
โอเชียเนีย	57,963	15.58

ที่มา: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย รวบรวมโดยผู้จัดทำบทความ

2. สนับสนุนและกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเที่ยวในเมืองรองเพิ่มขึ้น เพื่อเป็นการกระจายรายได้และลดความเหลื่อมล้ำระหว่างจังหวัด และลดความแออัดในสถานที่ท่องเที่ยวในเมืองหลัก ซึ่งมีแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติในการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ด้านการท่องเที่ยว โดยมีเป้าหมายรายได้จากการท่องเที่ยวเมืองรองเพิ่มขึ้น ดังนี้

ตารางที่ 2 เป้าหมายและตัวชี้วัดของแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ เป้าหมายรายได้จากการท่องเที่ยวเมืองรองเพิ่มขึ้น

เป้าหมาย	ตัวชี้วัด	ค่าเป้าหมาย			
		ปี 2561-2565	ปี 2566 -2570	ปี 2571 -2575	ปี 2576-2580
รายได้จากการท่องเที่ยวของเมืองรองเพิ่มขึ้น	อัตราส่วนรายได้จากการท่องเที่ยวของเมืองหลักและเมืองรอง (สัดส่วน)	80:20	75:25	70:30	60:40

จากการพิจารณาย้อนหลังตั้งแต่ ปี 2562 – 2565 พบว่าสัดส่วนรายได้จากการท่องเที่ยวของเมืองหลักและเมืองรองยังคงต่ำกว่าเป้าหมาย โดยมีเพียงปี 2564 ที่เกินเป้าหมาย เนื่องจากในปี 2564 จำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เข้าประเทศไทยมีจำนวนน้อย และรายได้จากการท่องเที่ยวส่วนใหญ่ได้จากนักท่องเที่ยวชาวไทยที่ใช้จ่ายในเมืองรองมากกว่านักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

ตารางที่ 3 รายได้และสัดส่วนของรายได้ในเมืองหลักและเมืองรอง ตั้งแต่ปี 2562 - 2565

ประเภทเมือง	ปี 2562		ปี 2563		ปี 2564		ปี 2565	
	รายได้	สัดส่วน	รายได้	สัดส่วน	รายได้	สัดส่วน	รายได้	สัดส่วน
รายได้รวม	2,727,903.84	100%	792,534.21	100%	241,350.23	100%	1,084,575.27	100%
เมืองหลัก	2,458,241.56	90%	664,236.86	84%	183,232.13	76%	903,415.39	83%
เมืองรอง	269,662.30	10%	128,297.35	16%	58,118.10	24%	181,159.88	17%
รายได้จากชาวต่างชาติ	1,646,144.75	100%	310,066.12	100%	24,974.31	100%	443,021.08	100%
เมืองหลัก	1,610,763.72	98%	302,794.66	98%	24,704.97	99%	435,349.05	98%
เมืองรอง	35,381.00	2%	7,271.46	2%	269.34	1%	7,672.03	2%

ที่มา: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา รวบรวมโดยผู้จัดทำบทความ

นอกจากนี้ รายได้จากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเกือบร้อยละ 100 จะอยู่ที่เมืองหลักเท่านั้น เมื่อพิจารณาดัชนีอัตราส่วนการกระจุกตัว (Concentration Ratio: CR) ของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในจังหวัดที่ยอดนิคมท่องเที่ยวมากที่สุด 4 จังหวัด พบว่า ค่า CR₄ ที่คำนวณได้ตกอยู่ในช่วงที่มีการกระจุกตัวค่อนข้างสูง สะท้อนให้เห็นว่า ในปี 2562 - 2563 นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติดีกว่า 2 ใน 3 และในปี 2564 - 2565 นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติดีกว่า 3 ใน 4 กระจุกอยู่ในจังหวัดยอดนิคม 4 จังหวัดแรก ซึ่งเป็นเมืองหลัก ดังนั้น การกลับมาของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติหลังการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ยังคงกระจุกตัวอยู่ในเมืองหลัก

ตารางที่ 4 จำนวนและสัดส่วนของผู้เยี่ยมเยือนชาวต่างชาติรายจังหวัด ตั้งแต่ปี 2562 - 2565

จังหวัด	ปี 2562		ปี 2563		ปี 2564		ปี 2565	
	จำนวน (คน)	สัดส่วน	จำนวน (คน)	สัดส่วน	จำนวน (คน)	สัดส่วน	จำนวน (คน)	สัดส่วน
กรุงเทพมหานคร	24,892,715	32.16%	4,822,513	34.91%	625,362	54.18%	9,832,457	44.11%
ภูเก็ต	10,598,921	13.70%	2,110,854	15.28%	224,537	19.45%	3,320,217	14.90%
ชลบุรี	9,966,574	12.88%	1,458,336	10.55%	29,101	2.52%	1,857,056	8.33%
สุราษฎร์ธานี	3,591,556	4.64%	629,185	4.55%	20,154	1.75%	843,403	3.78%
สมุทรปราการ	1,270,631	1.64%	306,714	2.22%	33,861	2.93%	436,717	1.96%
กระบี่	4,312,606	5.57%	627,258	4.54%	4,390	0.38%	309,735	1.39%
พังงา	3,470,414	4.48%	574,597	4.16%	63,453	2.68%	421,927	1.89%
เชียงใหม่	3,474,407	4.49%	564,736	4.09%	30,998	5.50%	1,096,331	4.92%
จังหวัดอื่นๆ	15,815,206	20.44%	2,721,098	19.70%	122,433	10.61%	4,173,331	18.72%
รวม	77,393,030	100.00%	13,815,291	100.00%	1,154,289	100.00%	22,291,174	100.00%
CR ₄	64.31%		65.30%		82.06%		71.11%	

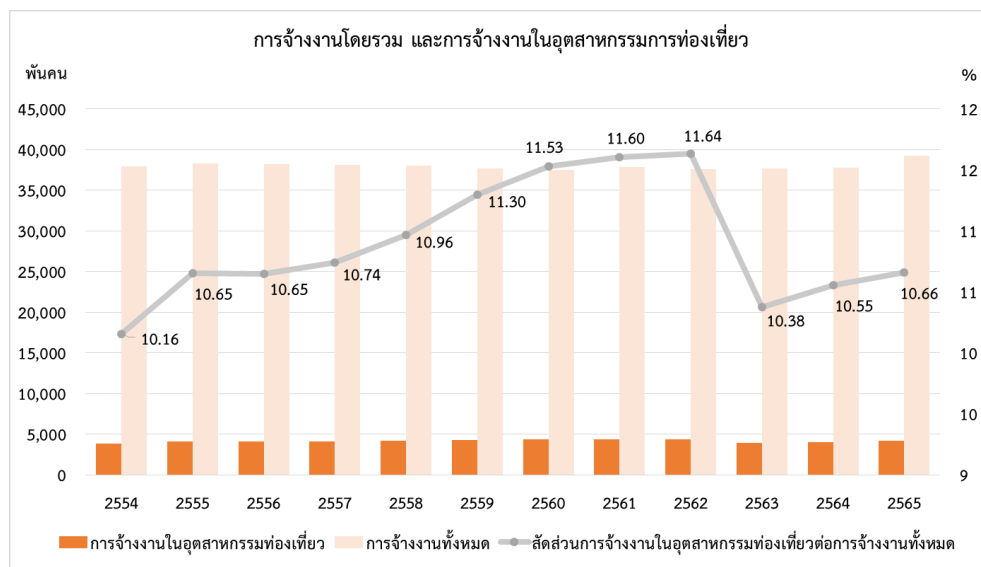
ที่มา: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา รวบรวมโดยผู้จัดทำบทความ

3. ส่งเสริมพัฒนาแรงงานในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในทักษะเดิม (Upskill) และเพิ่มเติมทักษะใหม่ (Reskill) เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี และการดำเนินธุรกิจรูปแบบใหม่หลังการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19

จากการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อผู้ประกอบการในภาคการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก ทำให้ผู้ประกอบการต้องปรับตัวในการดำเนินกิจการให้สอดคล้องกับสภาพอุตสาหกรรมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยในปี 2560 - 2562 การจ้างงานในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีจำนวนประมาณ 4.30 - 4.40 ล้านคนต่อปี คิดเป็นสัดส่วนประมาณร้อยละ 11.50 - 11.60 ต่อการจ้างงานทั้งหมด แต่ในปี 2563 การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 กระทบต่ออุตสาหกรรมต่าง ๆ หลายธุรกิจต้องปิดตัวลง มีการเลิกจ้างแรงงานหรือลดจำนวนแรงงานเป็นเหตุให้อัตราว่างงานเพิ่มสูงขึ้น การจ้างงานในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวลดลงเหลือ 3.9 ล้านคน สัดส่วนการจ้างงานในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวต่อการจ้างงานทั้งหมดอยู่ที่ร้อยละ 10.38 สะท้อนให้เห็นถึงการเคลื่อนตัวออกของแรงงาน ซึ่งอาจเป็นการเคลื่อนตัวออกไปยังอุตสาหกรรมอื่น ๆ หรือเป็นการว่างงานของแรงงานในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

หลังจากการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ตลาดแรงงานมีการเปลี่ยนแปลงไป ทั้งความต้องการแรงงาน จำนวนแรงงาน และการสูญเสียทักษะประสบการณ์ของแรงงานจากว่างงานเป็นระยะเวลานาน รวมถึงการทดแทนแรงงานด้วยเทคโนโลยี โดยการศึกษา Thailand Tourism Human Resources Report 2022 ของกองเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ได้คาดการณ์แนวโน้มการขาดแคลนแรงงานในปี 2566 - 2568 อย่างน้อยประมาณ 9,080 คนต่อปี และพบว่ามูลค่าเทคโนโลยีในทุก ๆ 1,000 หน่วย จะสามารถทดแทนแรงงานในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้ประมาณ 145 คน

ดังนั้นการกลับมาฟื้นฟูตัวของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว จึงควรส่งเสริมแรงงานพัฒนาทักษะเดิม (Upskill) โดยเฉพาะทักษะด้านเทคโนโลยีเพื่อนำมาใช้ปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงานใหม่ ทั้งในส่วนของแรงงานในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ทำอยู่แล้ว และแรงงานที่เคยทำ อีกทั้งส่งเสริมแรงงานในอุตสาหกรรมอื่น ๆ ให้เพิ่มเติมทักษะใหม่ (Reskill) ซึ่งจะช่วยลดการขาดแคลนแรงงานในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในอนาคต

ที่มา: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา รวบรวมโดยผู้จัดทำบทความ

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการคลัง. (2566). **รายได้รัฐบาล / ผลการจัดเก็บรายได้ของรัฐบาล**. สืบค้น 20 กุมภาพันธ์ 2566 จาก <https://dataservices.mof.go.th/menu?id=2>
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2566). **สถิติด้านการท่องเที่ยว ปี 2562-2566 (Tourism Statistics 2017-2020)**. สืบค้น 20 กุมภาพันธ์ 2566 จาก <https://mots.go.th/news/category/411>
- กาญจนา จันทระชิต, พิมพ์พารณ สุทธหลวง, ธัญลักษณ์ โกษาเสวียง และ ศุภชัย ธรรมสุปรีดี. (2565). **การท่องเที่ยวไทยฟื้นตัวแล้วหรือยัง?**. สืบค้น 23 กุมภาพันธ์ 2566 จาก <http://www.fpojourn.com/thai-tourism-situation/>
- ชาวรัสเซียแห่เที่ยวไทยเพิ่ม 7 เท่าหลังสงครามยูเครน อานิสงส์รุเบิลแข็ง. (29 ธันวาคม 2565). **สำนักข่าวอินโฟเควสท์**. สืบค้น 7 มีนาคม 2566 จาก <https://www.infoquest.co.th/2022/263146>
- ‘ททท.’ ปรับเป้าตลาดจีนเที่ยวไทยเพิ่ม ทั้งปี 66 ไม่ต่ำกว่า 7-8 ล้านคน. (7 กุมภาพันธ์ 2566). **มติชนออนไลน์**. สืบค้น 6 มีนาคม 2566 จาก https://www.matichon.co.th/economy/news_3809963
- ไทยพีบีเอส. (2565). **กินอยู่ยุโรป : ดีเคย์เปิดประเทศ ยกเลิก Thailand Pass ทุกจังหวัดเป็นพื้นที่สีเขียว**. สืบค้น 28 กุมภาพันธ์ 2566 จาก <https://www.thaipbs.or.th/news/clip/149683>
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2566ก). **เครื่องชี้ภาวะการณ์ท่องเที่ยว**. สืบค้น 2 มีนาคม 2566 จาก https://www.bot.or.th/App/BTWS_STAT/statistics/ReportPage.aspx?reportID=875&language=eng;
- _____. (2566ข). **ดัชนีการอุปโภคบริโภคภาคเอกชนและองค์ประกอบที่ปรับฤดูกาล**. สืบค้น 21 กุมภาพันธ์ 2566 จาก https://www.bot.or.th/App/BTWS_STAT/statistics/BOTWEBSTAT.aspx?reportID=827&language=th
- _____. (2566ค). **ภาวะการทำงานของประชากร จำแนกตามประเภทธุรกิจ**. สืบค้น 21 กุมภาพันธ์ 2566 จาก https://www.bot.or.th/App/BTWS_STAT/statistics/ReportPage.aspx?reportID=638&language=th
- บริษัท ท่าอากาศยานไทย จำกัด (มหาชน). (2566). **สถิติขนส่งทางอากาศ**. สืบค้น 2 มีนาคม 2566 จาก <https://investor-th.airportthai.co.th/transport.html>
- มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด, อัครพงศ์ อ้นทอง, พรทิพย์ เขียวธีรวิทย์, กุลดา เพ็ชรวรรณ และ นกุล เครือฟู. (2566). **เศรษฐศาสตร์ว่าด้วยการท่องเที่ยว Tourism Economics**. เชียงใหม่ : ล็อกอินดีไซน์เวิร์ค.
- ศิริขวัญ วิเชียรเพลิต. (2564). **ข้อเสนอแนวทางการส่งเสริมท่องเที่ยวเมืองรอง เพื่อกระจายรายได้จากการท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, สำนักงานประมาณของรัฐบาล.
- ศูนย์วิจัยด้านตลาดการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2565). **การสำรวจนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ปี 2565 (ฉบับผู้บริหาร)**. สืบค้น 7 มีนาคม 2566 จาก <https://intelligencecenter.tat.or.th/articles/45764>
- สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, กองเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา. (2565). **สถานการณ์ด้านการท่องเที่ยว**. สืบค้น 21 กุมภาพันธ์ 2566 จาก https://secretary.mots.go.th/policy/more_news.php?cid=32

- สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, กองเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและกีฬา. (2566). **Thailand Tourism Human Resources Report 2022**. สืบค้น 27 เมษายน 2566 จาก https://mots.go.th/images/v2022_16769521261644LiC4LmJ4Lit4Lih4Li54Lil4LmB4Lij4LiH4LiH4Liy4LiZ4LmD4LiZ4Lit4Li44Liv4Liq4Liy4Lir4LiB4Lij4Lij4Lih4LiB4Liy4Lij4LiX4Lml4Lit4LiH4LmA4LiX4Li14Lml4Lii4LinLnBkZg==.pdf
- สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2565). **รายงานสรุปการจัดทำบัญชีประชาชาติด้านการท่องเที่ยวฉบับสมบูรณ์ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2562-2564**. สืบค้น 10 มีนาคม 2566 จาก <https://www.mots.go.th/news/category/520>
- สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข. (2565). **รายงานการประชุมคณะกรรมการโรคติดต่อแห่งชาติครั้งที่ 2/2565** สืบค้น 7 มีนาคม 2566 จาก <https://ddc.moph.go.th/uploads/ckeditor2//files/5.%20รายงานการประชุมคกก.ชาติ%20ครั้งที่%20202.65.pdf>
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2566). **อัตราการว่างงาน**. สืบค้น 10 มีนาคม 2566 จาก http://statbbi.nso.go.th/staticreport/Page/sector/TH/report/sector_02_12_TH_.xlsx
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). **แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (5) ประเด็นการท่องเที่ยว (พ.ศ. 2561 - 2580)**. สืบค้น 22 มีนาคม 2566 จาก <http://nscr.nesdc.go.th/wp-content/uploads/2019/04/05-การท่องเที่ยว.pdf>